

GT.0000020264

ch Kim

3

Giáo trình Các Phương pháp Tối ưu Lý thuyết và Thuật toán

GUYÊN
LIỆU

1

NHÀ XUẤT BẢN BÁCH KHOA - HÀ NỘI

Nguyễn Thị Bạch Kim

Giáo trình
Các Phương pháp Tối ưu
Lý thuyết và Thuật toán

NHÀ XUẤT BẢN BÁCH KHOA – HÀ NỘI

Mã số: 285-2008/CXB/08-57/BKHN

Mục lục

Lời mở đầu	VII
1 Một số khái niệm và kết quả cơ bản từ giải tích lồi	1
1.1 Không gian Euclid $\mathbb{R}^n$	1
1.1.1 Điểm hay véc tơ trong $\mathbb{R}^n$	1
1.1.2 Véc tơ độc lập tuyến tính	2
1.1.3 Cơ sở	3
1.1.4 Tích vô hướng	3
1.1.5 Chuẩn Euclid của véc tơ	4
1.1.6 Bất đẳng thức Cauchy-Bunjakowski-Schwarz	4
1.1.7 Góc giữa hai véc tơ	5
1.1.8 Sự hội tụ	5
1.1.9 Tập đóng, tập mở, tập compac	5
1.1.10 Thứ tự	6
1.2 Hàm nhiều biến	6
1.2.1 Định nghĩa	6
1.2.2 Tính liên tục	8
1.2.3 Đạo hàm riêng	8
1.2.4 Gradient và ma trận Hesse	9
1.2.5 Tính khả vi	10
1.2.6 Khả vi hai lần	12
1.2.7 Khai triển Taylor	12
1.2.8 Đạo hàm hàm hợp	13
1.2.9 Đạo hàm theo hướng	14
1.2.10 Hàm tuyến tính, hàm afin	15
1.3 Tập lồi	16
1.3.1 Tập afin	16
1.3.2 Số chiều và điểm trong tương đối	17
1.3.3 Tập lồi và điểm cực biên	17
1.3.4 Siêu phẳng, nửa không gian	20
1.3.5 Nón	22
1.3.6 Phương lồi xa, phương cực biên	23

1.3.7	Các định lý tách tập lồi	24
1.3.8	Tập lồi đa diện	25
1.3.9	Đơn hình	28
1.4	Hàm lồi	29
1.4.1	Định nghĩa	29
1.4.2	Các phép toán về hàm lồi	32
1.4.3	Tính liên tục của hàm lồi	32
1.4.4	Đạo hàm theo hướng của hàm lồi	33
1.4.5	Tiêu chuẩn nhận biết hàm lồi khả vi	34
2	Bài toán tối ưu	39
2.1	Một số ví dụ	39
2.2	Bài toán tối ưu và các khái niệm cơ bản	51
2.3	Các loại bài toán tối ưu	57
2.4	Điều kiện tồn tại nghiệm	58
3	Quy hoạch tuyến tính	63
3.1	Định nghĩa quy hoạch tuyến tính	64
3.1.1	Dạng chuẩn tắc	65
3.1.2	Dạng chính tắc	65
3.1.3	Chuyển bài toán quy hoạch tuyến tính bất kỳ về dạng chuẩn tắc hay chính tắc	66
3.2	Sự tồn tại nghiệm và tính chất tập nghiệm của quy hoạch tuyến tính	68
3.2.1	Sự tồn tại nghiệm	68
3.2.2	Tính chất tập nghiệm	70
3.3	Giải bài toán quy hoạch tuyến tính hai biến bằng phương pháp hình học	71
3.4	Phương pháp đơn hình giải quy hoạch tuyến tính dạng chính tắc	75
3.4.1	Mô tả hình học của phương pháp đơn hình	77
3.4.2	Cơ sở lý thuyết của phương pháp đơn hình	77
3.4.3	Thuật toán đơn hình giải bài toán quy hoạch tuyến tính chính tắc	89
3.4.4	Công thức đối cơ sở và thuật toán đơn hình dạng bảng	90
3.5	Tìm phương án cực biên xuất phát và cơ sở xuất phát	103
3.5.1	Trường hợp bài toán có dạng chuẩn tắc	103
3.5.2	Trường hợp bài toán có dạng chính tắc	104
3.5.3	Phương pháp đánh thuế hay phương pháp bài toán (M)	112
3.6	Tính hữu hạn của thuật toán đơn hình	115
3.7	Hiện tượng xoay vòng	116
3.8	Đối ngẫu	117
3.8.1	Cặp bài toán quy hoạch tuyến tính đối ngẫu	117
3.8.2	Các định lý về đối ngẫu	120
3.8.3	Định lý về độ lệch bù	123
3.8.4	Một số ứng dụng của lý thuyết đối ngẫu	126

4	Bài toán vận tải	135
4.1	Bài toán vận tải	135
4.1.1	Mô hình toán học	135
4.1.2	Sự tồn tại phương án tối ưu	140
4.2	Bảng vận tải, chu trình	141
4.2.1	Bảng vận tải	141
4.2.2	Chu trình	142
4.3	Phương pháp thế vị giải bài toán vận tải	146
4.3.1	Cơ sở lý thuyết	147
4.3.2	Thuật toán thế vị	151
4.4	Tìm phương án xuất phát cho bài toán vận tải	157
4.4.1	Phương pháp góc tây bắc (northwest - conner rule)	157
4.4.2	Phương pháp cực tiểu chi phí (The least-cost method)	159
4.5	Các bài toán vận tải mở rộng	163
4.5.1	Bài toán không cân bằng thu phát	163
4.5.2	Bài toán vận tải với ràng buộc bất đẳng thức	168
4.5.3	Bài toán lập kho nhận hàng	170
4.5.4	Bài toán vận tải có ô cấm	173
4.5.5	Bài toán vận tải dạng max	176
4.5.6	Bài toán phân việc (The personnel-assignment problem)	178
5	Quy hoạch nguyên	183
5.1	Mô hình toán học	183
5.2	Một số ví dụ	185
5.3	Ý tưởng của phương pháp nhánh cận	189
5.3.1	Một số khái niệm cơ bản	189
5.3.2	Ý tưởng của phương pháp nhánh cận	190
5.4	Thuật toán nhánh cận Land - Doig giải bài toán quy hoạch tuyến tính nguyên hoàn toàn	191
5.4.1	Tính cận trên	191
5.4.2	Chia nhánh	192
5.4.3	Thuật toán	192
5.4.4	Ví dụ	194
5.5	Thuật toán nhánh cận giải bài toán ba lô 0 - 1	204
5.5.1	Công thức tính cận trên của bài toán ba lô (KP)	204
5.5.2	Tính cận trên của bài toán con	207
5.5.3	Thuật toán	209
5.5.4	Ví dụ	213
6	Quy hoạch phi tuyến	221
6.1	Bài toán quy hoạch phi tuyến không ràng buộc	221
6.1.1	Điều kiện tối ưu	221

6.1.2	Phương pháp hướng giảm	225
6.1.3	Phương pháp gradient	231
6.1.4	Phương pháp Newton	236
6.1.5	Cực tiểu hàm một biến	248
6.1.6	Phương pháp tìm kiếm trực tiếp	252
6.2	Bài toán quy hoạch phi tuyến có ràng buộc	256
6.2.1	Điều kiện tối ưu	257
6.2.2	Phương pháp nhân tử Lagrange	266
6.2.3	Phương pháp tuyến tính hóa giải quy hoạch lồi	273
6.2.4	Phương pháp hướng có thể giải bài toán cực tiểu hàm tron với ràng buộc tuyến tính	278
6.2.5	Phương pháp Frank-Wolfe giải bài toán quy hoạch lồi với ràng buộc tuyến tính	281
6.2.6	Phương pháp hàm phạt	284

Một số ký hiệu và chữ viết tắt

$\mathbb{R}$	tập số thực
$\mathbb{R}^n$	không gian Euclid n chiều
$x \in D$	x thuộc tập D
$x \notin D$	x không thuộc tập D
$\emptyset$	tập rỗng
$C \setminus D$	hiệu của tập C và D
$C \cup D$	hợp của tập C và tập D
$C \cap D$	giao của tập C và tập D
$\langle x, y \rangle$	tích vô hướng của x và y
$\ x\ $	chuẩn Euclid của x
$ x $	giá trị tuyệt đối của x
$\text{aff} E$	bao afin của tập E
$\text{conv} E$	bao lồi của tập E
$\text{dim} E$	thứ nguyên (hoặc số chiều) của tập E
$ X $	số phần tử của tập X
$[x^1, x^2]$	đoạn nối hai điểm x^1 và x^2
$\text{int} X$	phần trong của tập X
$\text{ri} X$	phần trong tương đối của tập X
$\text{rec} X$	nón lồi xa của tập X
$\text{cone}\{v^1, \dots, v^k\}$	nón sinh bởi các véc tơ $v^1, \dots, v^k$
$T(X, x^*)$	nón tiếp xúc với tập X tại điểm x^*
$F(X, x^*)$	tập các hướng chấp nhận được của tập X tại x^*
$\text{dom} f$	miền xác định hữu hiệu của f
$\text{epi}(f)$	epigraph của hàm f
$\text{hypo}(f)$	hypograph của hàm f
$f'(x^0, d)$	đạo hàm theo hướng của hàm f theo hướng d tại x^0
$\nabla f(x)$	véc tơ gradient của hàm f tại điểm x
$\nabla^2 f(x)$	ma trận Hesse của hàm f tại điểm x
f'_{x_i}	đạo hàm riêng của f theo biến x_i

A^T	ma trận chuyển vị của ma trận A
A^{-1}	ma trận nghịch đảo của ma trận khả nghịch A
I_m	ma trận đơn vị cấp m
$\text{rank}A$	hạng của ma trận A
$\mathbb{L}$	hàm Lagrange
v.d.k.	viết tắt của cụm từ "với điều kiện"
t.ư.	viết tắt của chữ "tương ứng"